

Zpráva z konference *Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci* na téma Proměny profese muzejního edukátora

Magdalena Šenovská

Report from the Conference *Current Trends in Museum Presentation and Education* on the Subject of Changes in the Profession of a Museum Educator

Abstract: The report deals with the two-day conference *Current Trends in Museum Presentation and Education* on the topic of *Changes in the profession of a museum educator*, which took place in autumn 2022 in Dietrichstein Palace in Brno. There were 17 lecturers, who presented educational or research projects of their institutions. The article briefly introduces the individual contributions that were made at the conference.

Key Words: Museum Education, Museum Educator, AMG, Current Trends in Museum Presentation and Education

Ve dnech 3. a 4. října 2022 proběhl na půdě Dietrichsteinského paláce v Brně šestý ročník konference *Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci*, tentokrát věnované tématu proměn profese muzejního pedagoga. Organizátorem již tradičního setkání muzejních pracovníků a akademiků zaměřujících se na danou oblast je Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku při Asociaci muzeí a galerií (AMG).

Konference byla rozdělena do jednotlivých tematických bloků, v rámci kterých muzejní pedagogové jednak reflektovali proměny role a postavení své profese na příkladech institucí, v nichž působí, jednak představili své probíhající výzkumy v oblasti muzejní pedagogiky, nové edukační programy i zkušenost z mezinárodního projektu.

Jak je již zvykem, proběhl i tento ročník konference za účasti zahraničního hosta, kterým byla doktorka Stéphanie Wintzerith, členka výboru CECA ICOM, působící jako nezávislý profesionál v oblasti evaluace návštěvnosti muzeí a jiných kulturních institucí. Ve svém příspěvku *Muzejní edukace z evropské perspektivy* pohovořila o sociolingvistických rozdílech v pojmovém uchopení profese muzejního edukátora (Museum Educators,

médiateurs culturels, Kulturvermittler) na příkladech vybraných evropských zemí a rovněž o významu činnosti muzejních pedagogů.

Z průzkumu vyplývá, že jazykové, potažmo společenské ukotvení pracovní pozice muzejního edukátora závisí na legislativě státu, politicko-administrativním členění země a místních specifikách. Muzea Francie (Les musées de France) mají od roku 2005 zákonnou povinnost vytvářet a realizovat kulturní výukové programy. Pro profesi muzejního pedagoga se zde nejčastěji užívá výraz *médiateur culturel* („kulturní mediátor“). Na rozdíl od toho v Německu, složeném ze 17 spolkových zemí, neexistuje v muzejním vzdělávání jednotná politika. Wintzerith zde sleduje postupný trend posunu v označení profese muzejního pedagoga směrem ke „kulturnímu zprostředkovateli“. Ve specifické situaci se nachází dánská muzea, kterým klesá finanční podpora muzejního provozu ze strany státu, což je uvrhá do závislosti na sponzorských darech. Španělská muzea zase čelí trendu pracovní činnosti edukátora/kulturního mediátora (educador de museo/mediador cultural) zajišťovat externě. Význam činnosti muzejních pedagogů dokládá Stéphanie Wintzerith jednak

semináře
a konference

Mgr. Magdalena Šenovská
Centrum pro prezentaci
kulturního dědictví
Národní muzeum
magdalena.senovska@nm.cz

na průzkumu německého výboru ICOM, ve kterém se edukační funkce muzea umístila na čtvrtém místě, jednak na průzkumu výborů ICOM, probíhajícím během konzultací návrhu nové definice muzea, ve kterém se vzdělávání umístilo na třetím místě (za výzkumem a prezentací). Blok nazvaný *Nároky na profesi muzejního pedagoga – kompetence, vzdělávání, rozvoj* zahájila muzejní pedagožka v Muzeu Brněnska Monika Mikulášková, která se ve společném příspěvku s Iheanyichukukwu Stephenem Igbokem z nigerijského Centre For Memories podělila o zkušenosti z hostování zahraničního muzejního edukátora. Přednášející byla oslovena k účasti na rezidenčním projektu Residencies in Museums (RESIM), jehož cílem bylo zvýšení kvalifikace nigerijských muzejníků. V rámci projektu hostila a koordinovala program I. S. Igboka, výkonného ředitele a edukátora v Centre For Memories, paměťové instituce dokumentující historii, kulturu a identitu etnické skupiny Igbo v Nigérii, který přijel do České republiky na desetidenní pobyt. Mikulášková představila procesy plánování náplně pobytu i jeho realizaci. I. S. Igbok se během svého pobytu v České republice seznámil s činností a fungováním nejen brněnských muzeí, ale zavítal například i do Národního muzea v Praze či Muzea Říčany. Důležitou fází pobytu byla evaluace, která probíhala jak na začátku při tvorbě programu, během kterého hostitelka zohlednila požadavky a preference hosta, tak po konci stáže. V průběhu pobytu I. S. Igboka došlo k jednání s kolegy z Paměti národa, kteří nigerijské instituci nabídli stejně jako muzejní pedagogové z říčanského muzea možnost školení tamních zaměstnanců. Během stáže došlo rovněž ke společně navrženému programu pro nigerijské Centre For Memories a natočení krátkého videa pro české prostředí, v němž Igbok představuje svou instituci a kulturu Igbo. Aby započatá spolupráce mohla pokračovat i v budoucnu, vytvořila Monika Mikulášková svému hostu seznam s kontakty muzejních pracovníků, se kterými se během rezidenčního pobytu setkal.

Doktorka Lucie Jagošová, vedoucí oddělení muzeologie na Ústavu archeologie a muzeologie FF Masarykovy univerzity a předsedkyně Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku při AMG v příspěvku představila svůj probíhající výzkum zaměřený na profesi muzejního pedagoga. Poukázala zde na nedostatek profesiografických prací a empirických studií, které by se věnovaly muzejní pedagogice jako profesi (převažují muzejně-didaktické studie) a představila další výzkumná zjištění. Patří mezi ně například požadavky multioborovosti a multitalentovanosti kladené na muzejní pedagogy a zvyšující se nároky na jejich schopnosti, zatímco otázka prestiže profese a jejího rovnocenného postavení mezi ostatními odbornými pracovními pozicemi v muzeu zůstává stále diskutabilní. Jagošová si dále povšimla významné převahy žen v profesi, její psychické a časové náročnosti, a s tím související hrozby syndromu vyhoření a fluktuace. Kromě výše zmíněného narazila v českém prostředí na absenci specifikace zaměření muzejního pedagoga; v České republice se setkáváme s více nespecifikovaným profesním označením muzejní či galerijní pedagog, zatímco v zahraničí se rozlišuje specializace na „Science Museum Educator“. Konečně poukázala i na nedostatečnou vědecko-výzkumnou činnost muzejních pedagogů v České republice.

Následoval příspěvek pracovnice metodického centra muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu (MZM) Pavly Vykoupilové, ve kterém se autorka zaměřila na využití techniky kooperativního učení v muzejní edukaci. Představila třífázový model učení, který prezentuje vzdělávání jako postupný proces, v němž hraje hlavní roli aktivita žáka, přičemž funkce edukátora spočívá v přípravě optimálních podmínek pro vzdělávání. Třífázový model je složen z fáze evokace, uvědomění (si) a reflexe. Evokace aktivizuje přirozené potřeby poznávání, zatímco uvědomění (si) rozšiřuje dosaavadní povědomí o probíraném tématu. Kooperativní učení zahrnuje metody, jež podporují spolupráci žáků, dělbu práce,

dovednosti řešit spory a vzájemné ocenění; efektivita společné činnosti pak závisí na tom, jak skupina reflektuje svoji činnost v jednotlivých krocích. Pro kooperativní učení v muzeu Vykoupilová jmenovala vhodné metody rozvíjející kooperaci, např. rolové hry, diskuse, hledání informací, kolektivní pozorování, myšlenkové mapy a další.

První konferenční den zakončila Sylva Brychtová, vedoucí Dětského muzea Moravského zemského muzea, která se v příspěvku ohlédla za třemi dekadami existence Dětského muzea v Brně a přiblížila vlastní výstavní tvorbu a současné aktivity pracoviště. Připomněla přelomovou výstavu „Zvířata na dosah“ (1993), která předznamenala posun od tradičně koncipovaných výstav k výstavám haptickým, potažmo interaktivním. Pandemická situace pracovnice Dětského muzea motivovala k dalšímu posunu, a to v oblasti edukace ve virtuálním prostoru. K výstavě „Óóó Indiáni“ v Pavilonu Anthropos vytvořili interaktivní 3D prohlídku s popisky a vloženým audiovizuálním materiálem a úkoly. Dětské muzeum popularizační formou napomáhá k šíření výsledků odborných oddělení MZM prostřednictvím výstav, které po rozsáhlé konzultační činnosti a odborné supervizi samo vytváří. Na rok 2024 se připravuje výstava o Amazonii, a to za tvůrčí účasti současných domorodých etnik.

Druhý den konference byl rozdělen do dvou bloků: *Proměny profesních činností muzejního pedagoga v čase* a *Nové výzvy profese muzejního pedagoga*. Přednášející ze Vzdělávacího centra Múzea Slovenského národného povstania ze zdravotních důvodů do Dietrichsteinského paláce nedorazila, a tak první tematický blok otevřel příspěvek Jana Malého z Národního zemědělského muzea (NZM). Ten se zaměřil na formování a proměny edukační činnosti v NZM v posledních několika letech. Malý uvedl, že edukační činnost v NZM probíhala a dosud probíhá v rámci produkčního oddělení, neboť samostatné edukační oddělení v muzeu neexistuje. Před rokem 2015 působil na pražské pobočce pouze jeden edukátor a veškeré

vzdělávací programy probíhaly pouze na bázi prohlídky s pracovními listy. Předělovými se z pohledu muzejní edukace v NZM ukázala léta 2015–2018, během kterých probíhala rekonstrukce budovy a tvorba nových expozic. S novými expozicemi vzešel i požadavek na edukační programy pro školní kolektivy. První animační tematický program pro školy byl spuštěn v roce 2018, v jehož důsledku došlo k enormnímu nárůstu návštěvnosti ze strany školních skupin. O rok později proběhla změna koncepce edukačních programů, zapojeni byli animátoři z Fakulty lesnické a dřevařské ČZU a došlo k odklonu od komentovaných prohlídek pro mateřské a základní školy ve prospěch tematických interaktivních edukačních programů. V současné době se tvorbě vzdělávacích programů v pražské pobočce NZM věnují tři edukátoři, kteří v únoru 2020 iniciovali tvorbu edukační strategie, již se však do koncepce muzea na následující léta nepodařilo plně implementovat.

Následoval příspěvek galerijních pedagogů z Oddělení rozvoje publika Národní galerie Praha Oldřicha Bystřického a Idy Muráňové, v němž se přednášející zaměřili na historii muzejní pedagogiky v příslušné instituci. Počátky historie muzejní pedagogiky v NGP sahají už do roku 1965. Předložené archivní materiály (např. zpráva pro 17. sjezd KSČ z roku 1986 o kulturně-výchovné činnosti) dokazují, že se na muzea a galerie v období normalizace pohlíželo jako na instituce s velkým výchovným a vzdělávacím potenciálem. V průběhu let až do současnosti se název vzdělávacího oddělení v Národní galerii mnohokrát změnil (oddělení pro kulturně-výchovnou činnost, lektorské oddělení, programové oddělení atd.). V průběhu 20. století docházelo k postupné profesionalizaci daného oddělení, a to především od 80. let, kdy se lektori začali systematicky školit a vzdělávat. Dalším krokem v rozvoji podmínek pro vznik edukačních aktivit bylo podle přednášejících vytvoření edukačních místností. Dlouho se edukovalo pouze ve výstavních prostorech galerie, to se začalo měnit až v průběhu 90. let, kdy vznikl otevřený ateliér

v Anežčině klášteře a následně i edukační místnosti ve Veletržním paláci. V současnosti k NGP náleží multifunkční prostor Korzo, nacházející se v přízemí Veletržního paláce, v němž probíhají pravidelné tematické herny pro děti od 1,5 do 5 let, ale také workshopy nebo semináře. Záběrem na malé děti NGP vzdoruje předsudkům o tom, že návštěva galerie s dětmi nemá jícími předporozumění výtvarného umění je zbytečná a nesmyslná. Iniciační moment v boření takových představ spatřují přednášející v tvorbě prvních edukačních programů pro mateřské školy, které představili edukační pracovníci v Národní galerii v polovině 70. let 20. století.

Doktorka Dagmar Myšáková z Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem vystoupila s příspěvkem nazvaným *Role galerijního a muzejního pedagoga v regionální výstavní instituci*, v němž prezentovala dílčí výsledky svého probíhajícího výzkumu. Projekt mapuje koncepce a typologie nabízených programů a edukačních materiálů v Ústeckém kraji v letech 2015–2020. Vybráno bylo 24 výstavních institucí, z toho 11 galerií a 13 muzeí. Zdroji, ze kterých Myšáková čerpala v první fázi výzkumu, byly výroční zprávy institucí a informace z jejich webových stránek a sociálních sítí. Z kvantitativní části výzkumu vyplynulo, že 43 % programů z celkové kulturní nabídky daných muzeí a galerií tvořily vzdělávací programy pro školy či zájmové skupiny. Druhá fáze výzkumu, která právě probíhá, sestává z polostrukturalizovaných rozhovorů se zaměstnanci vybraných institucí, které byly kategorizovány podle toho, kdo a z jaké funkce je u nich pověřen tvorbou edukačních programů. Mezi nejpálčivější témata, jež se v průběhu výzkumu vynořila, patří především nedostatek finančních a lidských zdrojů v oblasti muzejní/galerijní pedagogiky.

Poslední blok příspěvků se věnoval novým výzvám v profesi muzejního pedagoga. Zahájila jej Jitka Králová, muzejní pedagožka a ředitelka Regionálního muzea Mělník, jež na příkladu instituce, v níž působí, ilustrovala potenciál muzea v rámci neformálního vzdělávání v komunitě

a v rodinné politice. Představila dva projekty zaměřené na prevenci aktuálních společenských problémů ve Středočeském kraji, do nichž se za Regionální muzeum Mělník zapojila. Jako první byl představen projekt Místní akční plán (MAP) II, probíhající od 1. ledna 2019 do 30. června 2022, mající za cíl rozvoj inkluzivního vzdělávání žáků a oblasti včasné péče předškolního, základního, zájmového a neformálního lokálního vzdělávání. Za tímto účelem byla sestavena pracovní skupina Odborníci a neformální vzdělávání z řad muzea, policie či domu dětí a mládeže, která měla za úkol vytvořit akční plán kulturně-sociálních aktivit zaměřených na potřeby komunity v kraji. Dalším projektem, na němž Regionální muzeum Mělník participovalo, byl Návrh koncepce rodinné politiky Středočeského kraje včetně Programu rodinné politiky ve Středočeském kraji na léta 2021–2023. Systémové řešení rodinné politiky Středočeského kraje zahrnuje společenské oblasti jako rozvodovost, demografické výhledy, stárnutí populace či dostupnost bydlení. V rámci tvorby Návrhu koncepce došlo k mapování volnočasových aktivit v kraji, vytvořil se kulturně historický profil kraje a poodkryl se rodinný potenciál muzeí a galerií.

V příspěvku z Masarykova muzea v Hodoníně nazvaném *Různě, ale spolu. Edukační spolupráce mezi pobočkami Masarykova muzea v Hodoníně* reflektovaly Michaela Zálešáková a Hana Novotná možnosti spolupráce v edukační činnosti dvou poboček muzea s odlišným zaměřením, konkrétně Slovanského hradiště v Mikulčicích a Masarykova muzea v Hodoníně. Poukázaly na konkrétní formy spolupráce, které se osvědčily – seznámení se s edukačními programy druhé pobočky a z toho plynoucí zastupitelnost na programech či vzájemné půjčování si pomůcek na edukační programy, stejně jako na výzvy, kterými se ukázalo kromě časové náročnosti i nepochopení ze stran kolegů, kteří pobočky nevnímají jako jednu instituci. Kolega Václav Pěničik následně představil pobočku Vlastivědného muzea Kyjov, jeho novou expozici z roku

2020 a interaktivní naučnou hru *Průvodce poznáním*, jež je inspirována konceptem únikové hry.

Karolína Šteffková z Galerie Středočeského kraje pohovořila v příspěvku *GASK bez bariér. Existují pro edukaci nějaké hranice?* o své zkušenosti coby galerijní pedagožky s prací s dětmi s poruchou autistického spektra a duševními nemocemi. V dubnu 2022 se v GASK uskutečnil projekt *Život na křídlech*, jež vznikl ve spolupráci galerie, tří umělců a žáků speciální školy CČE Diakonie v Čáslavi. Malíř Stanislav Diviš, keramička Lucie Trojanová a malířka Julie Kopová provedli děti s poruchou autistického spektra svým tvůrčím světem, aby společně vytvořili umělecká díla, která se následně dražila na benefiční aukci, jejíž výtěžek putoval na podporu speciální školy. Tematicky s projektem byla v galerii otevřena i nová senzomotorická herna pro děti. Šteffková dále pohovořila o rozšíření cílové skupiny *GASK bez bariér* o lidi s křehkým duševním zdravím. V rámci toho navázal GASK spolupráci s Centrem duševního zdraví, kdy galerii každých 14 dní navštěvuje denní stacionář klientů, se kterými edukátor hledá paralely v uměleckých dílech s jejich životními příběhy. Kvůli této spolupráci a charakteru stálé expozice, která je postavena na protikladných stavech mysli, nastoupila Karolína Šteffková terapeutický výcvik.

Poslední konferenční příspěvek přednesly Markéta Brhlíková a Jana Černá z Muzea Brněnska, které pohovořily o společném projektu – imerzivní pátrací hře ve vile Löw-Beer. Pátrací hra *V kůži tajného agenta* vychází z detektivního románu

od sira Paula Dukese z roku 1940, jež tematicky zpracovává zmizení Alfréda Löw-Beera v dubnu 1939. Účastníci hry se ocitnou v kůži bývalého agenta britské tajné služby a postupně řeší záhadu zmizení brněnského textilního magnáta. Doktorka Jana Černá ve své části příspěvku představila nejprve tvůrčí výzvy projektu z pozice kurátorky. Poukázala na nutnost upustit od snahy vměstnat do hry celý příběh knihy a rozhodnutí upřednostnit prožitek ze hry na úkor komplexní faktografie. Důležitým, ale časově velmi náročným prvkem je společný požadavek na to „být součástí příběhu hry“. Kurátorka s muzejní pedagožkou jsou u každé hry osobně přítomné (řídí ji), což jim na druhou stranu umožňuje přímou zpětnou vazbu a sdílení zážitků s návštěvníky během závěrečné evaluace. Markéta Brhlíková z pozice muzejní pedagožky dále poukázala na svou počáteční obavu z možné podbízivosti programu, kdy nechtěla sklouznout k atraktivnímu formátu pátrací hry na úkor její edukační kvality. Další problémový aspekt, jehož si byly obě tvůrkyňe vědomé, představovala práce s emocemi. Snažily se vyhnout jakékoli sentimentalizaci a romantizaci doby, ve které se příběh odehrává, zároveň si uvědomovaly nutnost odpovídající reflexe v závěru programu.

Součástí dvoudenní konference byla společná návštěva nových expozic v Paláci šlechtičen „*Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času*“ a „*Loutkářské umění*“. Nechyběl ani společenský večer v Dietrichsteinském paláci, který nabídl příležitost pro neformální setkání a navázání nových kontaktů.